

Digitalna demokracija: kraj političkih stranaka?

izv. prof. dr. sc. Tado Jurić
Hrvatsko katoličko sveučilište, Zagreb
tado.juric@unicath.hr

Uvod

Kada bi netko danas iznio prijedlog o ukidanju političkih stranaka, brzo bi bio osumnjičen za totalitarne tendencije, budući da se političke stranke i višestranačje, odnosno pravo stranaka na obnašanje vlasti, smatraju prirodnim društvenim stanjem. Činjenica je pak da u svojim začetcima demokracija nije predviđala postojanje političkih stranaka.

Glavni cilj ovoga rada je pokazati da je moguć i drugačiji model biranja demokratskih predstavnika, koji bi za razliku od trenutnog stanja političke apatije, povratio političku participaciju građanima Naime, na parlamentarne izbore u Hrvatskoj 2015. godine odazvalo se 60% birača, 2016. godine 52,5 %, a 2020. godine svega 46% birača (DIP, 2022). Sa svega 16,7 % ukupnog broja birača bilo je moguće osvojiti vlast u Hrvatskoj (Gong, 2020). Brojne studije (TIH, 2020) pokazuju da su hrvatski građani izgubili povjerenje u državne institucije i političke stranke ali i svaku nadu da vladajuće i oporbene političke elite mogu izvesti zemlju na put oporavka, što se pak odražava na izbornu apstinenciju i opću političku apatiju.

Recentno istraživanje među mladima pokazuje da manje od jedne četvrtine srednjoškolaca vidi svjetlu budućnost Hrvatske (IDIZ, 2023). Izlaznost mladih na izbore u Hrvatskoj je svega 18%, što je daleko ispod prosjeka Europske unije (DW, 2020), a prosječni birač dviju najvećih stranaka u Hrvatskoj ima 55 godina (Luković, Jurić, & Piplica, 2022). Nemali broj mladih svoja prva politička iskustva stječe u različitim labavo strukturiranim inicijativama, pretežito organiziranim putem interneta (Andersen & Woyke, 2021). Etablirane stranke smatraju okorjelim i zaostalim strukturama, njihove članove karijeristima, njihov ustroj nedemokratskim, a upravljanje financijama sumnjivim. Usporedno s ovim trendom razvoj novih tehnologija potpuno je promijenio svijet, navike, ponašanje i komunikaciju. Pandemija je razvoj tehnologija još više ubrzala te znatno utjecala na promjene u gotovo svim sferama društvenoga života. Međutim, ova tehnološka revolucija se nije odrazila na politiku, koja pak kao osnovna društvena djelatnost, ne može ostati izvan okvira osnovnih društvenih trendova. Stoga si postavljamo istraživačko pitanje na koji način tehnološka revolucija može uvesti novinu u politički život u Hrvatskoj i kako bi trebao izgledati model koji bi bio alternativa predstavničkoj demokraciji.

O kritici predstavničke demokracije napisane su brojne studije, dok rijetke predlažu nova rješenja. Kritike se sažimaju na opservaciju da je u zapadnim demokracijama izgubljeno povjerenje u javne institucije i etablirane političke stranke, koje se ne bave stvarnim pitanjima života, što rezultira otuđenjem od politike (Andersen & Woyke, 2021). Prema Rancièreu i Crouchu (Jesse, 2019), današnje su se države Zapada razvile u postdemokracije, u kojima se borba više ne vodi za konkurentske koncepte i političke programe, nego interesne skupine međunarodnog krupnog kapitala određuju politički dnevni red.

Budući da je Ustavni sud ukidanjem postojećeg *Zakona o izbornim jedinicama* otvorio put širim promjenama, smatramo da je pravo vrijeme i prilika razmisliti i o širim izbornim promjenama. Koncept našeg modela digitalne demokracije predlaže zamjenu postojećeg predstavničkog modela, modelom slučajnog odabir iz jedanpostotnog reprezentativnog uzorka punoljetne hrvatske populacije te uvođenje tehnološke platforme na principu *blockchain* tehnologije koja bi svim građanima omogućila uključanje u e-Sabor. U principu, riječ je o kombinaciji modela direktne i aleatoričke demokracije, bez postojanja političkih stranaka kao posrednika između građana i vlasti.

Novi model digitalne demokracije kombinira direktnu i aleatoričku demokraciju, bez političkih stranaka kao posrednika između građana i vlasti

Osnovna teza rada je da bi se uvođenjem ovog modela suzbili korupcija, klijentelizam i nepotizam kao osnovni problem duha vremena u Hrvatskoj te građanima vratila politička participacija. Osnovna metodologija rada se zasniva na kritičkoj analizi predstavničke demokracije i aktualnog izbornog zakona uz korištenje sekundarne literature. U radu ćemo prvo postaviti okvir za raščlambu predstavničke demokracije, zatim se osvrnuti na specifična pitanja u Hrvatskoj te potom predložiti novi model digitalne demokracije.

Kritika modela predstavničke demokracije

Demokracija u svojim začetcima u V. stoljeću pr. Kr. u Ateni nije predviđala postojanje političkih stranaka – princip izbora bio je ždrijebom (žene i robovi nisu imali pravo sudjelovanja). Antičku demokraciju je Aristotel nazivao izbornom oligarhijom (Politika, IV, 9, 1294b 7–9). Nakon propasti demokracije u antici, do njene obnove najprije dolazi u Engleskoj u XVII. stoljeću, ali prvenstveno prosvjetiteljstvom te Američkom i Francuskom revolucijom krajem XVIII. stoljeća.

O kritici predstavničke demokracije napisane su cijele knjižnice, dok ćemo se u ovom radu držati pretežito misli Hanne Arendt, koja nema povjerenja u predstavničku demokraciju (Arendt, 1960). Prema Arendt, takav je sustav isključiv i elitistički, te omogućava malenome broju ljudi da odlučuje o dobrobiti svijetu. Već je Rousseau kritizirao takav pristup, „ljudi su u takvom sustavu slobodni samo na dan izbora“ (Pažanin, 2006, str. 5). Shvaćanje politike kao „djelatnosti koja uvijek razočara“ je ljude okrenulo protiv nje, a bavljenje politikom ostavilo tzv. profesionalnim političarima. Za Arendt je to neprihvatljivo „jer politika nije ni privatna stvar, ni zanimanje elita nego javno mišljenje i govorenje svih nas“ (Pažanin, 2006, str. 5). Stranački sustav građanima zatvara vrata političkoga koje monopoliziraju političke stranke i profesionalni političari, a taj prostor mora biti oslobođen odnosa vladanja i pokoravanja.

Jurić, Digitalna demokracija: kraj stranaka?

Već i sama predizborna kampanja za Arendt više ne spada u domenu istinske politike jer građanin kao birač nema nikakav utjecaj na pripremu kandidacijske liste za izbore te može, u pravilu, glasovati samo za kandidate koje su predložile stranke. Bernays u ovom slučaju govori o „proizvodnji pristanka“ (Bernays, 1928). U konačnici, za Arendt, moderne stranke nisu ništa više od tvornica za zapošljavanje i aparata za pripremu kandidata za izbore, koje pružaju usluge prvenstveno političkoj eliti osiguravajući osoblje za izvršnu, lokalnu, zakonodavnu i sudsku vlast (Schindler, 2000).

Za autoricu je iskustvo Američke i Francuske revolucije „izgubljeno blago“ kada se, barem na kratko, pokazalo da ljudska sloboda nije iluzija i da je slobodu moguće pomiriti s autoritetom u obliku trajnih institucija (Arendt, 1963). Iako te revolucije počinju kao reakcije na pogažena prava i slobode, one u konačnici smjeraju na nešto potpuno drukčije – uspostavu nove državne forme u kojoj je svim članovima političkoga tijela omogućeno političko djelovanje. Stoga kritizira društva proizašla iz revolucija jer su ideali ili cilj revolucije zaboravljeni i jer su političke stranke monopolizirale i zarobile politiku (Arendt, 1963, str. 284). Naročito svjetlom točkom Američke revolucije ističe Jeffersona koji je u počecima bio protiv uvođenja političkih stranaka u demokraciju. U Francuskoj revoluciji vidi još širi prostor slobode za političko djelovanje jer su prva vijeća ispunjavala gotovo sve kriterije ideala demokracije uključivanjem građana u rasprave o zakonima i svim procesima vezanim za ostvarenje vrijednosti slobode i jednakosti. Rezignirano zaključuje da je Robespierreovim dolaskom na vlast ukinut ideal demokracije uvođenjem političkih stranaka, čije je uvođenje nametnuto te su nastale prvenstveno kao ideja zastrašivanja i kontrole (Arendt, 1963).

Kao glavnu posljedicu zarobljavanja demokracije od političkih stranaka vidi širenje nezainteresiranosti za politiku koja proizlazi iz mišljenja da je politika ionako samo borba između dviju vječno sukobljenih stranaka te da se u njoj nikada ništa ne mijenja, niti se može promijeniti, stoga se ona ni ne tiče građanina – riječ je dakle o osjećaju nedostatka moći (Ribarević, 2004). Iako se Arendt ne upušta u detaljno razmatranje alternativnoga političkog poretka, uvjeren je da je on nužan te se zalaže za demokraciju bez političkih stranaka u kojoj bi ulaz u politički prostor bio otvoren svima, a ne kroz filtere političkih stranaka.

Upravo gradeći na njenoj političkoj misli te na tehnološkom razvoju koji se u međuvremenu dogodio, razvili smo model koji ćemo detaljnije prikazati u trećem dijelu ovoga rada. Međutim, upitno je može li se ukidanje političkih stranaka uopće postići jer nijedan ustav ne predviđa nova politička utemeljenja. Odnosno, oni koji bi trebali ukinuti model političkih stranaka su upravo same političke stranke – što je zasigurno, za sada, iluzorno očekivati.

Nakon ove kratke općenite kritike predstavničke demokracije, u idućoj sekciji ćemo detaljnije iznijeti probleme disfunkcionalne demokracije u Hrvatskoj kao primjere koji potkrjepljuju razmišljanja Hanne Arendt.

Disfunkcionalna demokracija u Hrvatskoj

Aktualni hrvatski izborni sustav dizajniran je kao razmjerni izborni sustav s deset jednakih izbornih jedinica po 14 mandata te posebnim izbornim jedinicama za nacionalne manjine i te zasebnom izbornom jedinicom za državljane u inozemstvu. Hrvatska je u prvim godinama neovisnosti vrlo često i radikalno mijenjala izborni sustav za parlamentarne izbore te nijedna druga država nije tijekom jednog desetljeća koristila sustav apsolutne većine, kombinirani paralelni sustav i razmjerni izborni sustav za izbor zastupnika (Kasapović, 2000). Pritom su, prema Podolnjaku (2013, str. 37), promjene izbornog sustava prije svakih parlamentarnih izbora bile osmišljavane kako bi pogodovale vladajućoj

stranci. Od 1999. godine, kada je donesen važeći *Zakon o izbornim jedinicama*, izborne jedinice nisu usklađivane s promjenama broja stanovnika i birača, niti su uvažavani osnovni demografski pokazatelji i trendovi, što je dovelo do nejednake brojnosti birača i specifične težine biračkoga glasa (Žugaj & Šterc, 2016).

Tako je Hrvatska 2021. godine imala 3 214 616 punoljetnih građana (DZS, 2022), dok je u Registru birača imala 3 660 413 birača, što čini 445 797 više birača od stanovnika. Na ovu anomaliju su demografi već duži niz godina ukazivali (v. Žugaj & Šterc, 2016, Jurasić, 2020), dok je Jurić (2018) pokazao da je uzrok ovom nerazmjeru iseljavanje iz Hrvatske. Naime, Eurostat, DESTATIS i BAMF pokazuju da hrvatski *Zakon o prebivalištu* ne prepoznaje preko 60% hrvatskih iseljenika, jer se pri iseljavanju ne odjavljuju iz Hrvatske.

Neke od osnovnih disfunkcionalnosti sustava su:

1. Dobiveni glasovi za stranačke liste preračunavaju se u mandate D'Hondtovom metodom, koja je nešto povoljnija za veće stranke pa one osvajaju više mandata od svojeg razmjernog udjela glasova dobivenih na izborima.
2. Granice izbornih jedinica ne prate administrativno-teritorijalni ustroj, ne odražavaju podjednaku demografsku zastupljenost birača u njima niti se korigiraju prema depopulaciji i iseljavanju (Žugaj & Šterc, 2016). Objašnjavajući kako je došlo do podjele na 10 izbornih jedinica, Šterc u intervjuu za N1 otkriva da je taj model kreirao po narudžbi vladajuće stranke kako bi spriječila gubitak izbora (...). O podjeli Zagreba na četiri izborne jedinice navodi: „To se zove naštimavanje da se dobije izbore. Narudžba je bila podijeliti Zagreb (...)“ (N1, 2023).
3. Postojeći model biranja zastupnika nacionalnih manjina doprinosi neprimjerenom i nerazmjernom položaju zastupnika nacionalnih manjina u odnosu na ostale zastupnike, a posebno u odnosu na zastupnike iz iseljeništa (Žugaj & Šterc, 2016).
4. Izborni zakon je nadalje upitan i po pitanju jednakog biračkog prava svih hrvatskih državljana jer dijaspora, bez obzira što čini oko 10% ukupnog biračkog tijela može birati tek 2% zastupnika. Pored toga, s obzirom da više od dvije trećine birača bez prebivališta u Hrvatskoj živi u Bosni i Hercegovini, gdje su Hrvati pogrešno ubrojani u dijasporu, to bi čak i jedna izborna jedinica samo za te birače po broju birača bila veća nego jedinica za klasičnu dijasporu. Daljnja nelogičnost na koju ukazuje Jurić (2022) je da je u dijaspori registrirano svega 184 786 birača (uključujući i Hrvate iz BiH) te pokazuje da je broj birača u dijaspori znatno veći nego što se pokazuje u službenim izvješćima. Unatoč činjenici eksponencijalnog porasta trenda iseljavanja od ulaska Hrvatske u Europsku uniju i činjenici da je 2018. u Njemačkoj živjelo 405 000 hrvatskih građana, u isto vrijeme u Registru birača bilo je pak samo 86 984 hrvatskih birača, dok je brojka registriranih aktivnih birača bila svega 29 000. Upravo tu i leži veći dio objašnjenja nerazmjernosti Popisa stanovništva i Popisa birača. Problematičnu stavku čini i metodologija prema kojoj se čak i oni iseljenici koji se odjave na pet godina, ne smatraju iseljenicima s trajnom namjerom iseljenja, što rezultira zadržavanjem netočnog registra i popisa birača (Jurić, 2022).

Unatoč izvješću Ustavnog suda iz 2010. godine prema kojem glas birača ne vrijedi jednako, odnosno da se u pojedinim jedinicama zastupnici biraju s puno manje glasova nego u drugima do 2023. godine Sabor nije izglasovao novi zakon. U međuvremenu su i dva popisa stanovništva iz 2010. i 2020., naročito posljednji, jasno pokazala da broj birača premašuje broj stanovnika. Imajući na umu da je udio maloljetnika u hrvatskoj populaciji oko 20 posto, broj birača bi trebao zapravo biti za pola milijuna manji. Dok *Zakon o izbornim jedinicama* (Hrvatski sabor, 1999) tolerira odstupanja do pet posto,

Jurić, Digitalna demokracija: kraj stranaka?

taj je postotak daleko veći te doseže i do 17 posto u određenim izbornim jedinicama. U veljači 2023. Ustavni sud je Vladu prisilio da izradi novi *Zakon o izbornim jedinicama* i da ga usvoji najkasnije do listopada iste godine, budući da će s tim rokom biti stavljen izvan snage kao protuustavan. Ova činjenica otvorila je prostor za promišljanje o novom modelu izbornih jedinica, ali i potpuno novom modelu demokratskog uređenja. Što se tiče mogućih rješenja koja su do sada iznesena u hrvatskom javnom prostoru, ističu se sljedeća:

1. Model prema kojoj je cijela Hrvatska jedna izborna jedinica.
2. Model postojećih izbornih jedinica, uz delimitaciju (Palić, 2012). Palić smatra da izborne jedinice trebaju biti homogena područja, kako se ne bi opet razbijale logične i prirodne cjeline u različite izborne jedinice, kao što je to slučaj sa Zagrebom (Palić, 2012). Međutim, trenutno se ne zna stvaran broj birača u izbornim jedinicama, niti na području cijele Hrvatske, ali ni kolika su odstupanja za svaku pojedinu izbornu jedinicu u omjeru broja stanovnika i broja birača. Za spomenuti je i model Nenada Pokosa koji, polazeći od postojećeg modela s deset izbornih jedinica, predlaže korekciju granica izbornih jedinica, kako bi u svakoj bio podjednak broj birača (330 000).
3. Model prema kojem se u izbornim jedinicama bira različit broj zastupnika. Prema Čularu (GONG 2023), izborne jedinice bi, prema modelu 2, bile ili još nelogičnije ili jednako nelogične kao što su sada. On predbacuje da taj model „šeta“ birače iz jedne izborne jedinice u drugu te da bi se s njime *Zakon o izbornim jedinicama* moralo mijenjati svaki put kada bi se promijenile demografske okolnosti. Goran Čular i GONG se zalažu za model sa 6 izbornih jedinica, pri čemu izborne jedinice prate teritorijalne jedinice županija te biraju nejednak broj zastupnika, sukladno broju stanovnika.
4. Model obveznog glasovanja po uzoru na Belgiju ili Australiju.
5. Regionalni model, koji podrazumijeva 6 plus 2 izborne jedinice sa sto zastupnika u Saboru. Dvije izdvojene jedinice predstavljale bi manjinsku populaciju i iseljništvo (Žugaj & Šterc, 2016).
6. Model digitalne demokracije, koji ćemo detaljnije pojasniti u sljedećoj sekciji.

Digitalna demokracija: novi model demokratskog uređenja

Tehnološka revolucija nosi brojne potencijale, uz pomoć kojih se konačno može razviti i nova varijanta demokracije. U ovom radu predloženi model digitalne demokracije novi je model demokratskog poretka koji bi se temeljio na slučajnom odabiru predstavnika naroda iz jedan posto reprezentativnog uzorka punoljetne hrvatske populacije izvlačenjem ždrijebom, odnosno digitalnim algoritmom. Model koji u ovome radu razvijamo se u određenim elementima preklapa s već postojećim prijedlozima tzv. „demarhije“ ili „aleatoričke demokracije“ (izbori ždrijebom, v. Aleatorische-Demokratie.de, 2022), uz dodatak *blockchain* tehnologije, putem koje bi građani s izabranim predstavnicima, odnosno političkim životom zemlje, bili u stalnom kontaktu. Od novijih primjera „aleatoričke demokracije“ za istaknuti je slučaj Islanda, kada je pri nacrtu novoga ustava 2010. izabrana narodna skupština od nasumično izabranih 950 građana koji su formulirali neka vodeća načela (v. Prometej.ba, 2015).

Metodološki, ovaj vid demokracije zahtijeva tehnološku platformu koja bi omogućavala nasumični mehanizam za odabir reprezentativnog uzorka stanovništva koji će djelovati kao zakonodavci te komunikaciju građana putem platforme e-Sabor (v. iduću sekciju). Da ovakva razmišljanja nisu puka utopija svjedoči nastanak digitalnih stranaka koje podrazumijevaju nove oblike politike koji se kreiraju na digitalnim platformama (Gerbaudo, 2019).

Model koji predstavljamo u biti je vrlo blizak konceptu „demarhije“ koji je predstavio Burnheim (1985) u djelu „Is Democracy Possible?“. Po njegovom sudu demokracije nema, barem ne u praksi. Burnheim iznosi ideju da bi zakonodavna tijela u demokraciji trebala predstavljati statistički reprezentativan udio onih na koje odluke utječu (Burnheim, 1985, str. 191) te da bi na dužnosti trebali biti izabrani ždrijebom (ali i da nitko ne bi trebao biti prisiljen sudjelovati). Pravednost modela vidi upravo u načelu prema kojemu će pojedinci, ako donesu lošu odluku, biti pogođeni barem jednako kao i svi ostali, što trenutno nije slučaj s političkim elitama (Burnheim, 1985, str. 195).

Demokratski izbor zastupnika ždrijebom umjesto izborima ima bogatu povijest. Za Aristotela je izbor narodnih političkih predstavnika ždrijebom, a ne glasovanjem, upravo presudan za razlikovanje demokracije od oligarhijske vladavine – „demokratski je izbor ždrijebom, a oligarhijski glasovanjem“ (*Politika*, IV, 9, 1294b 7–9). Isto tako, za Montesquieua (1748) izbor ždrijebom „odgovara prirodi demokracije“. Ovaj izvorni oblik demokracije, naročito se prakticirao u starogrčkim polisima, posebice u Ateni, između ostaloga kako bi se suzbila korupcija ili nasilje tijekom izbornih kampanja. Gradski vijećnici, sudci i većina državne administracije birani su ždrijebom (Buchstein, 2009). Danas je u praksi ovakav sustav najviše izražen u zemljama gdje se sudci porotnici biraju ždrijebom iz redova građana, kao u Sjedinjenim Državama, ili Francuskoj i Austriji u slučaju teških kaznenih djela (Fincke, 1990).

Prednosti demokratskog izbora ždrijebom se prema teoretičarima (Buchstein, Burnheim i dr.) očituje u tome da je nepotkupljiv, učinkovit i jeftin, rasterećuje napetosti u društvu i ne polarizira dodatno društvo kao što to čine izborne kampanje. Nadalje, utječe pozitivno na društvenu stabilnost, a donositelji odluka zastupaju političku volju cijelog društva. Ovakav postupak onemogućava vanjske utjecaje te rezultat nije unaprijed izvjestan. Nadalje, profesionalni političari nemaju prednost u odnosu na druge kandidate, izborne jedinice se ne može manipulirati te je isključen utjecaj lobiranja, medija i agencija za odnose s javnošću. Konačni rezultat je izravan, jasan i nedvosmislen te nije potrebno tumačenje, koje nakon izbora u pravilu vodi k antagonizmima i dodatnoj polarizaciji društva. Budući da su odabrani donositelji odluka statistički reprezentativni za društvo u cjelini, ne percipira ih se kao „udaljene elite“ te njihovo prihvaćanje u društvu postaje znatno šire, nego u slučaju „nametnutih“ političkih kandidata (Buchstein, 2009). Daljnje prednosti našeg modela digitalne demokracije uključuju samostalnost zastupnika, eliminaciju korupcije i klijentelizma, kraj akumulacije moći političkih stranaka, nestanak troškova za izborne kampanje, ukidanje političko-stranačkog zapošljavanja te smanjenje državne potrošnje.

Neki od kritičara aleatoričke demokracije tvrde da bi takvo tijelo, čiji se članovi biraju nasumično, imalo manje stručnosti od izabranog parlamenta (Schweinsberg, 2000). Prema Muelleru (2020) se pak specifično znanje većine parlamentarnih zastupnika sastoji pretežito iz znanja i vještina o tome kako dobiti i obnašati vlast, dok je stručnost prilično manjkava. Van Reybrouck (2016) prigovara da su u prošlosti vrlo slični argumenti izneseni protiv davanja prava glasa ženama, poljoprivrednicima ili radnicima. Kritičari, npr. Rieg (2019), dalje naglašavaju da bi ovakav model smanjio natjecanje koje je nužno za generiranje novih ideja te je povrh svega nejasno bi li izbor ždrijebom bio prihvaćen u društvu. Nadalje, otvara se i tema prekomjernog utjecaja tehnologije na čovjekov život u cjelini (v. raspravu o umjetnoj inteligenciji, velikim jezičnim modelima kao što je *ChatGPT* te transhumanizmu). U konkretnom slučaju, kritičari bi mogli predbaciti da se kod ovog modela ne radi o autentičnom predstavljanju volje naroda, nego o volji algoritma.

Unatoč ozbiljnim kritikama, digitalna demokracija pokazuje znatno više prednosti te znatno manje nedostataka u usporedbi s predstavničkom demokracijom. Naime, u predstavničkoj demokraciji interes i volja naroda se može vrlo lako zanemariti, a u tranzicijskim društvima se vrlo često upravlja u korist individualnih interesa. Predstavničke demokracije koncentriraju političku moć u rukama političkih

Jurić, Digitalna demokracija: kraj stranaka?

stranaka i potencijalne oligarhije, povećavajući vjerojatnost korupcije i lobiranja (Manin, 2007). Budući da narod izborima u potpunosti prepušta stvarnu vlast svojim izabranim predstavnicima (većina građana ni ne zna koji ih zastupnik zapravo predstavlja), više nema mogućnosti utjecati na političke odluke svojih predstavnika na zakonskoj razini. K tomu, narod više nema nikakvu mogućnost utjecati na izabrane predstavnike kada uoči da ne ispunjavaju dana obećanja na predizbornim skupovima. Povrh svega, studije u Sjedinjenim Državama i Njemačkoj pokazale su da se čak i u razvijenim predstavničkim demokracijama zakoni puno češće donose uzimajući u obzir interese ljudi s visokim primanjima negoli interese siromašnijih slojeva stanovništva (Elsässer i dr., 2016).

Digitalna demokracija bi imala i čitav niz pozitivnih sekundarnih posljedica, poput sprječavanja nametanja tema tijekom predizbornih kampanja koje nisu od životnog značaja za društvo. Naime, ova strategija je postala ključna komunikacijska strategija svih kampanja – kojoj je cilj protivnički tabor prikazati slabim i nekompetentnim za upravljanje državom, dok istovremeno treba izbjeći što više ključnih društvenih tema (Halimi, 1999). Bitna prednost je i smanjivanje prostora za rasplamsavanje egoističnih poriva brojnih kandidata koji u politiku ulaze radi zadovoljavanja svojih narcističkih i psihopatskih crta (Jurić, 2020). Važna novina bi bila i „oslobađanje“ onih koji moraju glasovati za određenu političku stranku iz straha kako bi zadržali radna mjesta. Neke procjene govore da je ukupno 400 000 radnih mjesta direktno ovisno o politici (Kolar, 2023). Takva pretpostavka se poklapa i s rezultatima prema kojima dvije glavne stranke i njihovi koalicijski partneri u Hrvatskoj osvajaju oko milijun glasova na izborima. Kada se dodaju članovi obitelji, ovakva hipoteza bi mogla imati uporište u stvarnosti. Naposljetku, u digitalnoj demokraciji predstavnici bi bili svjesni da će se vratiti privatnom životu i da će morati snositi odgovornost i posljedice svoga djelovanja.

Digitalnu demokraciju može se definirati kao vladavinu mnoštva putem interneta

Provedba modela digitalne demokracije u praksi

Digitalnu demokraciju moglo bi se definirati kao vladavinu mnoštva (Jurica, 2022), koja se temelji na dva osnovna principa: 1) platforme sazdane na tehnici koja omogućava izražavanje političkog mišljenja i 2) biranje metodom slučajnog odabira iz reprezentativnog udjela punoljetne populacije.

Prvi korak prema digitalnoj demokraciji bila bi uspostava Općeg vijeća s pravom veta, koje bi služilo kao dodatni dom zakonodavnom tijelu koje funkcionira na principu *blockchain* tehnologije, a bilo bi sastavljeno od građana odabranih nasumično iz reprezentativnog udjela populacije. Vijeće bi imalo pravo veta na odluke parlamenta i vlade (Mueller, 2020). Statistički, to bi tijelo moglo brojati do 100 predstavnika iz svih hrvatskih regija. Konačna, institucionalna shema uključivala bi pet organa: 1) Opće vijeće kao predstavnika naroda, 2) Glavno zakonodavno tijelo (e-Sabor) u kojem principom *blockchain* tehnologije sudjeluju svi građani, 3) Vladu koja se sastoji od odabranih stručnjaka, 4) Nadzorni odbor koji nadzire izvršnu vlast te 5) Sudsko vijeće koje se sastoji od odabranih stručnjaka.

U Općem vijeću članovi bi se mijenjali svake dvije godine, za koje vrijeme dobivaju plaću, dok bi stručnjaci bili angažirani dok dokazuju nepristran stručni rad. E-Sabor bi se konstituirao i raspuštao po razrješenju aktualnih društvenih pitanja, odnosno referendumskih inicijativa. Rasprave koje bi se vodile na digitalnoj platformi te koje bi algoritam prepoznavao kao učestale i relevantne za društvo – prema postavljenim kriterijima izvedenima iz nacionalnih strategija i smjernicama o kojima bi

odlučivalo Opće vijeće na prijedlog e-Sabora – automatski bi bile uključene na dnevni red sjednica. Pretpostavka je da bi se zadani zadatci mogli izvršiti u kraćim rokovima nego sada, budući da otpada gubitak vremena koji današnji profesionalni političari troše na izborne kampanje i stranačke prepirke.

Ovaj model bi s vremenom mogao dokinuti i potrebu za županijama te time dodatno rasteretiti sustav. Velika mu je prednost što može djelovati dvosmjerno, odnosno kao baza podataka koju mogu koristiti i državne institucije za vođenje ažurne baze registra stanovništva. Sličan model mogao bi funkcionirati i na razini predstavljanja u Europskoj uniji, gdje bi postojeća tijela bila nadopunjena gornjim domom izabranim iz punoljetne populacije svih regija Europske unije.

Što se tiče drugog dijela modela, koji podrazumijeva uporabu *blockchain* tehnologije, najvažnije je spomenuti da ovaj pristup ima namjeru u sustavu izgraditi i očuvati povjerenje i integritet te omogućiti sigurno, anonimno i transparentno glasovanje u e-Saboru. Sama tehnika, u srži, predstavlja distributivno-decentralizirani sustav mreže ravnopravnih računala koji omogućuje izravan prijenos i arhiviranje podataka među čvorovima unutar sustava, eliminirajući tako potrebu za posredništvom i trećom instancom (Jurica, 2022).

Od rijetkih istraživanja na ovu temu u Hrvatskoj izdvajamo ono koje pokazuje da bi preko 80 posto mladih bilo aktivnije u političkom životu zemlje ukoliko bi im bilo omogućeno elektroničko izražavanje mišljenja odnosno glasovanje (Fair-votes.com, 2020).

Dakako, ovaj model otvara i čitav niz pitanja odnosa čovjeka i tehnologije i transhumanističke ideologije, koji nadilazi okvire ovog rada. Nadalje, ostaje nedorečeno kako omogućiti participaciju na tradicionalni način za građane koji nisu dovoljno informatički pismeni te omogućiti mehanizme zaštite prava manjina i hrvatskog iseljništva. Rad stoga treba shvatiti kao materijal za razmišljanje, a ne kao do kraja razrađen državno-teorijski koncept. Za takvo što morala bi se udružiti cijela skupina stručnjaka iz znanosti i prakse.

Zaključak

Glavni cilj rada bio je pokazati da je moguć i drugačiji model demokracije bez postojanja političkih stranaka ali i da su stranke okupirale „političko“. Činjenica da suvremena demokracija ne poznaje drugi model do stranačkog organiziranja, koji je već odavno doveo do političke apatije, ne govori protiv ovdje predloženog modela, već samo pokazuje da je odnos dominacije i podčinjavanja osnovni princip društvenih odnosa. Kao rješenje, rad nudi izlaz u novome modelu digitalne demokracije. Političke stranke ne treba promatrati kao „kraj povijesti“, nego izraz jedne specifične epohe koju će s vremenom zamijeniti druga, kao što je bilo i s apsolutnom moći monarha. Ono što danas djeluje utopijskim, sutra već može biti trend.

Literatura

Aleatorische-Demokratie.de. (2022). Aleatorische Demokratie. Per Los zu Mitbestimmung und guten Entscheidungen. Um was es geht – und was neu ist. Dostupno na <https://www.aleatorische-demokratie.de/um-was-es-geht/>

Andersen, U. & Woyke, W. (ur.). (2021). *Handwörterbuch des politischen Systems der Bundesrepublik Deutschland*. Heidelberg: Springer.

Jurić, Digitalna demokracija: kraj stranaka?

- Arendt, H. (1960). *Vita activa*. Kohlhammer: Stuttgart.
- Arendt, H. (1963). *Über die Revolution*. München: Piper.
- Aristotel. (1992). *Politika* (T. Ladan, prev.). Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Bernays, E. (1928). *Propaganda*. New York: H. Liveright.
- Buchstein, H. (2009). *Demokratie und Lotterie – Das Los als politisches Entscheidungsinstrument von der Antike bis zur EU*. Frankfurt na Majni: Campus.
- Burnheim, J. (1987). *Über Demokratie – Alternativen zum Parlamentarismus*. Berlin: Wagenbach.
- DW. (2020, 2. srpnja). *Dilema mladih birača pred izbore u Hrvatskoj*. dw.com. Dostupno na <https://www.dw.com/hr/dilema-mladih-bira%C4%8Da-pred-izbore-u-hrvatskoj/a-54024400>
- DIP. (2022). Arhiva izbora. izbori.hr. Dostupno na <https://www.izbori.hr/arhiva-izbora/#/app/home>
- DZS. (2022, 31. siječnja). *Objavljeni konačni rezultati Popisa 2021*. dzs.gov.hr. Dostupno na <https://dzs.gov.hr/vijesti/objavljeni-konacni-rezultati-popisa-2021/1270>
- Elsässer, L., Hense, S., & Schäfer, A. (2016). *Systematisch verzerrte Entscheidungen? Die Responsivität der deutschen Politik von 1998 bis 2015*. Berlin: Bundesministerium für Arbeit und Soziales.
- Fair-votes.com. (2020). *Elektronički izbori - izlaznost mladih i njihovi stavovi*. fair-votes.com. Dostupno na <https://fair-votes.com/Elektronicki-izbori-izlaznost-mladih-i-njihovi-stavovi>
- Fincke, M. (1990). *Der Strafprozeß im Spiegel ausländischer Verfahrensordnungen – Frankreich, Österreich, Schweiz, UdSSR, USA*. Berlin/New York: De Gruyter.
- Gerbaudo, P. (2019). *The Digital Party: Political Organisation and Online Democracy*. London: Pluto Press.
- GONG. (2023). *HDZ-ovu najavu izbornih jedinica prof. Čular vidi kao spašavanje župana Anušića*. gong.hr. Dostupno na <https://gong.hr/2023/04/05/hdz-ovu-najavu-izbornih-jedinica-prof-cular-vidi-kao-spasavanje-zupana-anusica/>
- GONG. (2020). *HDZ-u 66 mandata sa samo 16,7% ukupnog broja birača*. gong.hr. Dostupno na <https://gong.hr/2020/07/20/hdz-je-osvojio-66-mandata-sa-samo-167-ukupnog-broj/>
- Halimi, S. (1999). Unser Mann in Zagreb. *Le Monde diplomatique*. <https://monde-diplomatique.de/archiv-text?text=1999-08-13>
- IDIZ. (2023). Odrastanje u (post)pandemijskom vremenu: Iskustva iz Hrvatske, neobjavljena studija.
- Jesse, E. (2019). Das Ende der Parteien. *Politik & Kommunikation*. Dostupno na <https://www.politik-kommunikation.de/politik/das-ende-der-parteien/>
- Jurasić, D. (2020). Anđelko Akrap, Popis se ne ukida, a dobit ćemo napokon i registar stanovništva. *Večernji list*. Dostupno na <https://www.vecernji.hr/vijesti/popis-se-ne-ukida-a-dobit-cemo-napokon-i-registar-stanovnistva-1342855>
- Jurica, M. (2022). *Politički autoritet u digitalnoj demokraciji* (doktorska disertacija, Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet). <https://doi.org/10.17234/diss.2022.9180>
- Jurić, T. (2018). *Iseljavanje Hrvata u Njemačku. Gubimo li Hrvatsku?* Zagreb: Školska knjiga.

- Jurić, T. (2020). Političari psihopati: Koliko ih ima, kako da ih prepoznamo i zašto im vjerujemo? *Globus*. Dostupno na <https://www.jutarnji.hr/globus/politika/politicari-psihopati-koliko-ih-ima-kako-da-ih-prepoznamo-i-zasto-im-vjerujemo-15036358>
- Jurić, T. (2022). Utjecaj dijaspore i recentnog iseljavanja na rezultate izbora u Republici Hrvatskoj. U T. Jurić, M. Komušanec, & W. Krašić (ur.), *Gastarbajterska iseljenička poema – od stvarnosti do romantizma* (str. 160-184). Zagreb: Fakultet hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu/Hrvatsko katoličko sveučilište.
- Kasapović, M. (2000). Electoral Politics in Croatia 1990 – 2000. *Politička misao*, 37 (5), 3-20.
- Luković, T., Jurić, T., & Piplica, D. (2022). *Zarobljeno društvo & makronacionalni sustav, korupcija i demografija*. Split: Redak.
- Manin, B. (2007). *Kritik der repräsentativen Demokratie*. Berlin: Matthes & Seitz.
- Montesquieu (2003) [1748] *O duhu zakona*. Zagreb: Demetra.
- Mueller, A. P. (2020). *Demokratie ohne Wahlen und Parteien*. misesde.org. Dostupno na <https://www.misesde.org/2020/10/demokratie-ohne-wahlen-und-parteien/>
- N1 (2022). Stjepan Šterc: 10 izbornih jedinica stvoreno je po narudžbi HDZ-a. *N1*. Dostupno na <https://n1info.hr/vijesti/10-izbornih-jedinica-stvoreno-je-po-narudzbi-hdz-a/>
- Hrvatski sabor. (1999). *Zakon o izbornim jedinicama za izbor zastupnika u Zastupnički dom Hrvatskog državnog sabora* (NN 116/1999). Dostupno na https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/1999_11_116_1855.html
- Palić, M. (2012). Učinci primjene razmjernog izbornog sustava u Republici Hrvatskoj. *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu*, 49(1), 49-58.
- Pažanin, A. (2005). Politički svijet i filozofija politike. *Politička misao*, 42(4), 3-16.
- Podolnjak, R. (2013). Suvremeni hrvatski izborni inženjering kao sofisticirani oblik izborne manipulacije. *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, 63(1), 155-187.
- Prometej.ba. (2015). *Island: 'Revolucija šerpi i tava'*. prometej.ba. Dostupno na <http://www.prometej.ba/clanak/prijevodisland-revolucija-serpi-i-tava-2147>
- Ribarević, L. (2004). Potencijali političkoga i radikalno Zlo totalitarizma. *Politička misao*, 41(2), 103-116.
- Rieg, T. (2019). Soll man Berufspolitiker durch zufällig ausgeloste Bürger ersetzen? *Telepolis*. Dostupno na <https://www.telepolis.de/features/Soll-man-Berufspolitiker-durch-zufaellig-ausgeloste-Buerger-ersetzen-4425759.html>
- Schindler, R. W. (2000). Erschöpfung der Demokratie? Erneuerung der Politik? *UTOPIE kreativ*, 113, 264-275.
- Schweinsberg, K. (2000). Wenn der Zufall mitregiert. Über eine ungewöhnliche Idee, die Politik zu reformieren. *Die Zeit*. Dostupno na https://www.zeit.de/2000/07/200007.t-demokratie_.xml
- Kolar, H. (2023). Čačić: 'Imamo kastu od 200 tisuća umreženih ljudi. *Telegram*. Dostupno na <https://www.telegram.hr/politika-kriminal/cacic-imamo-kastu-od-200-tisuca-umrezenih-ljudi-drustvo-je-zarobljeno-bolesno-zbog-hdz-a/>

Jurić, Digitalna demokracija: kraj stranaka?

TIH. (2020). *Globalni barometar korupcije*. transparency.hr. Dostupno na <https://transparency.hr/hr/novost/globalni-barometar-korupcije-eu-2021-908>

Van Reybrouck, D. (2016). *Gegen Wahlen. Warum Abstimmen nicht demokratisch ist*. Göttingen: Wallstein Verlag.

Žugaj, M., & Šterc, S. (2016). Hrvatske izborne jedinice — postojeći nesklad i buduće promjene. *Pilar*, 11(22), 9-33.